

YAYIN TANITMA

TÜRKİYE YERBİLİMLERİ BIBLİYOGRAFYA BÜLTENİ

Günümüze kadar, Türkiye Jeoloji Literatürü konusunda çeşitli yazarlar tarafından birçok girişimde bulunulmuştur. Bunlar ya yarım kalmıştır, ya da belli bir kurumun makalelerini derlemekten ileriye gidememiştir. Dolayısıyla Yerbilimleri ile uğraşan ilgililer kısa zamanda, çalışacakları saha ile ilgili literatürü bulma olanağından yoksundurlar.

Servisimiz bu hususu göz önünde tutarak, hem Yerbilimine ve hem de yerbilimcilere bir hizmette bulunmak amacıyla, gerek memleketimizde ve gerekse memleketimiz dışında yayımlanmış Türkiye'ye ait Yerbilimleri ile ilgili makale ve yayınları 1700 tarihinden itibaren alarak günümüze kadar kronolojik bir şekilde tarayıp "Türkiye Yerbilimleri Bibliyografya Bülteni" adı altında sayın Yerbilimcilerin faydasına sunmaya karar vermiştir.

Bültendeki düzenleme, önce makale veya kitabın tarihi, sıra numarası, makalenin türkçe başlığı, orijinal dilini gösterir remizi, yabancı dildeki başlığı (genellikle ingilizce), yazar adı ve yayınlandığı kaynak şeklindedir. Ayrıca bültenin arka tarafına, sıra numaralarından yararlanılarak, yazar soyadlarına, konu ve bölgelere göre, kolaylık sağlanması bakımından, listeler verilecektir.

Teksir halinde sunacağımız bu bültenlerde göreceğiniz eksiklikleri ve kıymetli fikirlerinizi servisimize ilettiğiniz takdirde memnun olacağımızı ve ileride basılması halinde elinize daha mükemmel bir eserin geçmesini sağlamakta yardımcı olacağımızı belirtir şimdiden teşekkürlerimizi sunarız.

**Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü
Jeoloji Dairesi Başkanlığı
Değerlendirme Servisi**

TECTONICS OF ASIA (LA TECTONIQUE DE L'ASIE)

Emile Argand (İngilizceye çeviren : Albert V. Carozzi)
Hafner Press, New York 218 s. (1977)

Eduard Suess'ün ünlü *Das Antlitz der Erde*'sinin Emmanuel de Margerie tarafından yapılmış olan Fransızca çevirisi için yazmış olduğu önsözde Marcel Bertrand şöyle der : "Bilimlerde dünyamız gibi bir günde yaratılamazlar. Fakat şundan eminim ki ileride bir gün bilimimizin tarihi yazıldığı zaman Suess'ün eserinin birinci günün sonunu, aydınlığın yaratıldığı anı simgelediği söylenecektir." Bugün, bilhassa levha tektoniğinin ışığı altında tektonik tarihin baktığımız zaman bu aydınlıktan ilk yararlanmış olanın Emile Argand olduğunu görürüz. Suess'ün eserinin yanbaşımda tektonik bilimin en önemli klâsikleri arasında yer alan *La Tectonique de l'Asie*'si (Asyanın Tektoniği) ile Argand tektonikte başlıbaşına bir devrim yaratmıştır.

Ne kişiliğini, ne de eserinin önemini birkaç paragraf ile anlatmaya imkan olan, öğrenimini mimarlık, tıp ve jeoloji dallarında, fakat herşeyden önce İsviçre'nin Valais kantununun yalçın tepelerinde durup dinlenmeden ayrıntılı jeolojik harita yaparak görmüş olan Emile Argand, doğadan öğrendiklerini dehasının süzgecinden geçirerek ölümsüz bir jeotektonik sentez yaratmıştır. "Asya'nın Tektoniği" adı altında okuyucusunu tüm yeryüvarı yüzeyinde ve jeolojik zaman içinde adeta sihirli bir gezintiye çıkaran Argand, bu gezi esnasında gösterdiği deliller ve bunlara dayanarak yaptığı muhakemelerle ona kıtaların Wegener tarzında yatay hareketleri ile tüm tektonik olayların açıklanabileceğini anlatmakta, primer düzey tektojenезin veri yetersizliği veya yanlış yorum neticesi

ortaya çıkmış bir masaldan ibaret olduğunu göstermektedir. Düşey hareketler aslında yatay tektoniğin yan tesirlerinden başka bir şey değildir. Dağ kuşakları yatay hareketlerle ve üç ana şekilde oluşmaktadır :

- 1 — Jeosenklinal kuşaklar (*chaînes géosynclinales*), bir kıtanın ikiye ayrılarak meydana gelen parçaların arasında bir okyanusun meydana gelmesi, daha sonra bu parçaların tekrar birbirlerine yaklaşarak okyanusta ve kıta kenarlarında birikmiş olan tortulları deforme etmeleri,
- 2 — Kenar kuşakları (*chaînes marginales*), bir kıta kenarında birikmiş olan tortulların kıtanın sima içerisindeki yatay hareketi esnasında, bu harekete sima tarafından gösterilen direnç nedeni ile deforme olmaları ve
- 3 — Dip kıvrımları (*plis de fond*), sima içerisindeki akıntılar sonucu kıtaların tüm olarak geniş dalga boylu kıvrımlarla deforme olmaları neticesinde meydana gelmektedirler. Dağ kuşaklarında görülen defleksiyon, virgasyon ve sintaksis gibi şekiller çarpışan kıta kenarlarının düzensiz şekillerinin ve kıta içerisindeki inhomojen plastisitelerinin neticeleridir.

Akdenizden Asya içlerine, İndonezya'ya kadar uzanan dağ kuşakları yukarıda sıralanan tektonik olaylar neticesi meydana gelmişler, Tetis, Avrasya ile İndo-Afrika'nın çarpışması neticesi kaybolarak Akdeniz ve İran-Himalya-Burma kuşaklarını doğurmuştur. Kafkaslar, Tanrı Dağları, Karanlık Dağlar ve Nan-Şan bu çarpışmanın doğurduğu büyük dip kıvrımlarıdır, Avrasya'nın reaktivasyonunu temsil ederler.

Bizzat Akdeniz çarpışmadan sonra Avrupa'nın Afrika'dan ayrılması ve İberya, Sardinya-Korsika ve İtalya'nın doğuya rotasyonları neticesi meydana gelmiş yeni bir okyanustur.

Argand'a göre kabuğun bütün deformasyonları plâstiktir; hiçbir kayaç jeolojik zaman boyunca etkin olan gerilimler al-

tında rijiditesini muhafaza edemez. Dolayısıyla tektonikte en önemli olay kıvrımlanmadır. Faylar ancak ikincil rol oynarlar.

La Tectonique de l'Asie'de Argand pek çok temel yanlışlar yapmıştır. Fakat bunlardan hiçbiri, hele eserin kaleme alındığı 1922-1924 yılları göz önünde bulundurulursa, onun dehasına veya eserin kıymetine gölge düşürmez. *La Tectonique de l'Asie* bugünkü modern tektoniğin ilk ve önemli habercilerinden biridir.

Argand'ın vatandaşı Carozzi *La Tectonique de l'Asie*'nin neşrinden 53 yıl sonra eserin bir İngilizce çevirisini yapmakla jeoloji ve bilhassa tektonik dünyasına büyük bir hizmette bulunmuştur. Çevirinin başında Argand hakkında bir önsözün ve arka cilt kapağındaki bir cep içerisinde Argand'ın 1928'de yayınlanmış olan ve *La Tectonique de l'Asie*'nin temelini teşkil eden 1: 25 000 000 ölçekli Avrasya'nın renkli tektonik haritasının bulunması ve çeviri metni içerisinde orinal sahife numaralarının da belirtilmiş olması çevirinin kıymetini arttırmaktadır. Carozzi ayrıca Argand'ın sadece yazar adı ve yayın tarihi ile belirlendiği belgelerin de komple referanslarını çıkartarak metne ilâve etmiştir.

İngilizce çeviri ne yazık ki Argand'ın o şairane ve yer yer tanrısal ifadesini istenilen şekilde yansıtamamaktadır. Çeviride yapılan ufak-tefek birkaç hata bazı yerlerde anlamayı güçleştiriyorsa da genel olarak metin rahat okunabiliyor.

Özellikle Fransızca orijinalin artık nadir kitaplar listesine girmiş ve İngilizcenin uluslararası jeotektonik dili haline gelmiş olması sebebiyle Carozzi'nin çevirisi büyük kıymet taşıyor.

Jeotektonikle uğraşanlara ve bilhassa bugünkü gelişmeleri tarihi bir perspektif içinde değerlendirmek isteyenlere bu eseri okumalarını tavsiye ederim. (Fransızca bilip orijinali ele geçirebilenlere ise bu çevirinin sadece önsözü şayanı tavsiye ederim).

A. M. Celâl Şengör